

BOEKBESPREKING

H. GIESEN, *Vijf Minuten*, Boekencentrum N.V., 's Gravenhage, 375 bls.

Dit is 'n stigtelike boekie, met as ondertitel: „Een Bijbelwoord voor iedere dag”, uit die pen van Pastor H. Giesen, die sekretaris-generaal van die Duitse „Kirchentage”. Die oorspronklike titel lui: „Sei Fünf Minuten Still”. Hierdie dagboekie het reeds sewe herdrukke in Duitsland belewe, wat wel 'n bewys van die algemene gewildheid daarvan lewer. Dit is in Nederlands vertel en bewerk deur P. A. Geluk en is voorsien van 'n inleidende woord deur G. P. Klijn. Aan die slot is daar 'n volledige teksregister, waarvan die leser dikwels 'n dankbare gebruik kan maak. Onder al die dagboeke wat ek ken, trek die inhoud van hierdie een my die meeste. Die dagstukkies is eenvoudig, saaklik, Skrifgetrou en getuig van 'n diepe insig in die Skrifwaarhede. Ek moet eerlik erken dat toe ek eers daarin begin lees het, ek die boekie nie gou weer opsy kon lê nie. Op boeiende wyse word hier groot rykdomme uit die Skrif opgediep. En wat so weldadig aandoen, is die beklemtoning van die volbragte versoeningswerk van Christus. Vir elke dag van die jaar is daar 'n bepaalde Bybelwoord wat op pakkende, nugtere wyse toegelig en toegepas word, gevolg deur 'n kort gebed. Die skrywer wil ons leer om elke dag weer roepingsbewus „uit die Woord” te lewe. Vyf minute—dis so ongeveer die tyd wat die lees van 'n stukkies in beslag neem; vyf minute is kort, maar kan beslissend wees en 'n stempel druk op die dag wat voorlê. En vyf minute elke dag kan, soos dit in die inleidingswoord lui, aan 'n hele lewe styl en karakter gee—vyf minute stilte, vyf minute met God.

Die boekie is in 'n handige formaat uitgegee en die druk is helder. Dis 'n boekie om op die tafeltjie langs die bed te hê en daar elke more gereeld uit te lees. Ek beveel dit baie graag aan en wens dit ook in ons land 'n groot leserskring toe. Dit kan alleen maar tot geestelike verryking dien.

D. F. ERASMUS, snr.

Ds. G. TH. ROTHUIZEN, *Allemaal Zondagen*, J. H. Kok, N. V. Kampen, 1959, 190 bls.

Die inhoud van die Heidelbergse Kategismus, omdat dit Skrifdeurdrenk is, bly, ondanks sy ouderdom, nog altyd nuut en fris nie alleen nie, maar blyk ook al die eeue deur 'n onuitputlike bron van troosryke en besielende voorligting te wees, en hoewel daar in die loop van die tye reeds baie (preek) bundels en verklarings oor die Kategismus gepubliseer is, verskyn daar nog telkens nuwe publikasies. So het daar nou pas weer (1959) by die bekende uitgewersmaatskappy Kok, Kampen, 'n boek onder die opskrif: *Allemaal Zondagen* uit die pen van ds. Rothuizen verskyn, met die subtitel: „Beschouwingen over de Heidelbergse Catechismus”—dus nie preke nie, maar beskouing, fris en oorspronklik, wat telkens 'n verrassende lig op die ou waarhede laat val, want ds. Rothuizen blyk 'n intieme kenner van die Kategismus te wees wat weet om nuwe skatte uit die rykdom van die Kategismus te ontsluit. Die boek is nie 'n verklaring van die Kategismus in die gewone sin van die woord nie, maar

meer suggestiewe ligflitse wat tot nadenke prikkel, en wie die nodige aandag daaraan bestee, sal die boek ongetwyfeld met seën en vrug gebruik. Die stukkies is almal kort en prakties, die styl is populêr en nie omslagtig nie en die geheel lees vlot. Wie dit ernstig met die Kategismus meen, moet verseker hierdie beskouinge nie ongelees laat nie; die oorspronklike wyse van behandeling laat telkens nuwe perspektiewe sien, wat tot verdieping van die kennis van die Kategismus lei.

Die uitgawe, sowel van buite as van binne, is soos ons dit van die uitgewer gewoon is, deeglik versorg. Ek verwelkom hierdie boek en beveel dit met vrymoedigheid aan. Hoewel die Nederlandse idioom hier en daar vir die deursnee Afrikaanse leser miskien minder duidelik sal wees, wil ek tog die hoop uitspreek dat hierdie boek ook in ons land die verspreiding sal geniet wat dit inderdaad verdien.

D. F. ERASMUS, snr.

W. F. DANKBAAR, *Calvijn zijn weg en werk*, G. F. Callenbach N.V. te Nijkerk, z.j., 226 blz.

Die leser word hier 'n uitmuntende biografie van die groot kerkhervormer Johannes Calvyn van die hand van die Groningse Kerkhistorikus gebied. Die boek is die breëre uitwerking van 'n reeks radiolesings wat die skrywer in 1956/57 voor die Nederlandse radio gehou het. Hieruit blyk reeds dat die werk boeiend, lewendig en aktueel is sonder dat die akademiese vereistes in die slag gebly het. Dit was ook tyd dat daar 'n waardige teëhanger in die nederlandse taal sou kom van die bekende werk van prof. W. J. Kooiman oor die ander groot kerkhervormer Maarten Luther. Prof. Dankbaar het inderdaad so 'n werk gelewer en dit is baie waarskynlik dat hierdie biografie van Calvyn netsoveel belangstelling en waardering sal ondervind as die werk van Kooiman oor Luther. Want in hierdie biografie laat die skrywer Calvyn weer lewe en hy verhoog die interessantheid van die werk deur ryklik van sitate, veral uit Calvyn se briewe, gebruik te maak.

Gelukkig word hier ook nie 'n Calvyn-verheerliking gebied nie, intendeel, 'n rustige, objektiewe maar tog lewendige beeld word hier van die Geneefse hervormer gebied. Dit blyk alreeds uit die beskrywing van die berugte „Servet-saak” wat veral deur die roomse kerkhistorici met 'n kort herinnering, so veel misbruik is.

'n Oorsig word ook van Calvyn se teologiese denke gegee en die belangrikste punte van Calvyn se teologie word hier volkome verantwoord en goed verstaanbaar, ook vir die teologies nie geskoolde leser, uiteengesit.

Die boek is besonder netjies uitgegee en is met talle fotos versier terwyl 'n deeglike register die bruikbaarheid van die boek verhoog. Terwyl vele kerkhistoriese werke vandag nóg verskyn sonder registers, en waarom dit gedoen word, is onbegrypbaar, is dit 'n vermeldenswaardige feit dat 'n deeglike register hierdie werk sier.

Dit is duidelik dat ons hier 'n werk het wat ongetwyfeld deur vele gelees sal kan word en al is dit in nederlands behoort die taal geen on-oorkomelike beswaar vir die Afrikaanse leser te wees nie. Die werk word dan ook met graagte aanbeveel en die hoop bestaan dat dit ook hier te lande 'n wye leserskring sal hê.

A. D. PONT.

P. H. J. HUIJSER, *De Ouderling en de Prediking*, J. H. Kok N.V. te Kampen 1959, 202 blz.

Van gereformeerde kant kry ons hier 'n uiteensetting van die amp van die ouderling in die besonder met sy betrekking op die prediking. Die skrywer behandel sy stof uitvoerig en in sewe hoofstukke word die aandag agtereenvolgens gevestig op: De Ouderling in de H. Schrift, De Ouderling in de Kerkhistorie, De Ouderling en de Dienaar des Woords, De Ouderling en de Prediking, De Ouderling, de gemeente en de prediking, De Ouderling, de Kerkeraad en de Prediking, De Ouderling, het Kerkverband en de Prediking.

Die hele betoog is 'n rustige byeenbring van materiaal en van verskillende menings binne die Gereformeerde Kerk in Nederland, die afweeg daarvan met as uitgangspunt telkens weer die kerkregtelike praktyk en die eise van die Heilige Skrif soos dit in die Gereformeerde Kerk uitgelê word. Verrassende en nuwe insigte word nie juis gebied nie. Tog is die werk aanbevelenswaardig vir diegene wat in hierdie onderwerp belangstel.

A. D. PONT.

S. VAN DER LINDE e.a., *Roeping en Belofte. Ons zijn en werken in de Hervormde Kerk*, Uitgeverij Van Keulen N.V., Den Haag 1959, 189 blz. Prys in Nederland: Fl. 8.90 ingebind en fl. 7.50 met 'n ligte band.

Onder redaksie van prof. dr. S. van der Linde en prof. dr. H. Jonker en Ds. S. Gerssen word hier 'n negentien opstelle, deur verskillende skrywers, aangebied. Opstelle wat almal direk met die Kerk en met die werk van die Kerk te makê het. Die tweede samebindende faktor is dat al die skrywers is, om die voorwoord te siteer: „één in hun liefde voor de gereformeerde belijdenis en voor de Herv. Kerk”. Hier kry ons dus 'n aantal skrywers wat in die gangbare spraakgebruik in die nederlandse Kerk as behorende tot die „gereformeerde modaliteit” aangedui sou word.

Deur hierdie groep skrywers wat met hulle werksaamheid die Kerk bewus wil dien en wil bou, word 'n aantal belangwekkende artikels geskrywe. Van belang is, om nou maar 'n keuse te doen uit die lang ry, die artikel van Ds. J. J. Tigchelaar, *Kerk en Zending*. Hier word hoofsaaklik oor die „uitwendige zending”. Hoogs interessant is die opmerking oor die bybedoelings wat dikwels met die sending saamgegaan het sodat die sending soms tot 'n vervlakte en gesekulariseerde filantropiese besigheid gevord het. Hoe verwoestend dit werk, het ons hier in Suid-Afrika al meer as een maal ten duurste moes ondervind. Dit doen goed om

te hoor pleit dat ons in nugterheid, maar boweal in ernstige teologiese besinning helderheid oor die begrip „sending” moet kry.

Die sitaat uit Voetius dat die uitvoerder van die sendingsbevel Gods na vaste reël „Kerken en kerkelike colleges, meestal in elkaars nabijheid en dan consistoriaal, klassikaal en Synodaal” is, is ’n waarheid wat tog telkemale onderstreping in ons teologiese denke verdien. Vrae begin egter ontstaan as die situasie tyd-ruimtelik begin verander en die „sendende Kerk” midde in die sendingsgebied self lê, en dan word hier nié bedoel dat die „genootskaplike sending” dan as oplossing selfs genoem moet word nie. Die vrae word meer veral as met Afrikaanse oë die sin op blz. 160 gelees word: „. . . het werk der zending geschiedt om te verdwijnen . . . om plaats te maken voor een eigen kerk.” Juis rondom hierdie begrip „een eigen kerk” het daar al heelwat stof opgewaai in die Afrikaanse teologiese wêreld en klink die uiteensetting van die skrywer nogal argeloos. Uiteraard kan nie verwag word dat die skrywer hom sou indink in die problematiek wat juis hier vir die Afrikaanse kerke lê nie. Tog sou ek die vraag wil stel dat as die skrywer so stellig neerlê op blz. 161 dat die sendende kerk die opkomende kerk onder die heidenvolk alleen selfverloënd moet dien, of dit nie óók selfverloënd is as die Afrikaanse kerke in plaas van die Bantoe in die Afrikaanse kerk op te neem, op *alle* vlakke steun en help om ’n eie Bantoe-kerk met ’n eie kerkorde en Belydenis op grond van die H. Skrif te bekom nie? Of sou die filantropie wat volgens die skrywer so dikwels ’n groot rol in die hele benadering van ’n heidenvolk deur die Europeër speel, hierteen beswaar maak of sou dit méér as gesekulariseerde filantropie wees wat die buitelandse kerklike wêreld en skrywers so giftig teen die Afrikaanse kerke en hulle sending en hulle verhouding teenoor die Bantoe-christene laat reageer? Die verhouding sendende Kerk en Kerk wat as gevolg van die sending ontstaan word immers nie prinsipiëel deur die tyd-ruimtelike begrippe bepaal nie en daarom sou ’n breër beredenering van die alinea’s *Kerk of genootschap, Zending en Kerk, Kerk en Zending* hierdie artikel in ieder geval meer bruikbaar, meer prinsipiëel gemaak het. Maar indien die planne van die G.Z.B. om hier in Suid-Afrika sendingwerk te doen, sou deurgaans, sal daar seker ook ernstiger met hierdie aangeduide probleme geworstel word.

’n Tweede artikel wat die aandag van die resesent geboei het, was dié van prof. H. Jonker, *Kerk en Apostolaat* waar inderdaad behartenswaardige stellings gemaak word, terwyl die artikel van Ds. A. J. Jorissen, *Kerk en Jeugd* ook die belangstelling besig gehou het.

’n Bespreking van elke artikel in hierdie interessante boek is in ieder geval ’n onmoontlikheid. Ek wil graag hierdie werk aanbeveel. Dit sal die predikante van ons Kerk goed doen om met hierdie artikels kennis te maak en al hoof ons nie met alles saam te stem nie, prikkelend is die gedagtes tog!

A. D. PONT.

De Belydenisschriften volgens artikel X van die Kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk, Boekencentrum N.V., 's-Gravenhage 1957, 262 blz.

Van die hand van die bekende Leidse hoogleraar prof. J. N. Bakhuizen van den Brink, wat deur sy geskrifte ook hier te lande geen onbekende in nie, het die Belydenisskrifte van die Nederlandse Hervormde Kerk 'n nuwe, moderne vertaling beleef. Die doel van die uitgawe was om die taal en sinsbou van die Belydenisskrifte in die hedendaagse nederlands te vertaal sodat dit begryplicher sal wees as die vorige, ou vertaling. Inhoudelik is geen veranderinge aangebring nie.

Die boekie word in drie groot dele verdeel nl. 1. Die Algemene Geloofsbelydenisse, 2. Die Formuliere van Eenheid, 3. Die Kategismus van Genève wat in Nederland vanouds af geld as Belydenisskrif vir die franssprekende gemeentes van die Kerk. By elk van die stukke gaan 'n toeligtig vooraf wat die herkoms en ook die kerklike gebruik van die betrokke stuk aandui.

Die nuwe vertaling is van hoë gehalte en die stukke lees maklik en is seker begryplicher as die ou vertaling waar by voorkeur van 'n hoofsin met talle bysinne gebruik gemaak is. Kort selfstandige sinne en die vervanging van woorde wat in onbruik geraak het, het die Belydenisskrifte makliker verstaanbaar gemaak vir die moderne mens. In sommige gevalle is hierdie nuwe nederlands vertaling ook vir die afrikaanssprekende miskien makliker verstaanbaar as die huidige Afrikaanse vertaling wat op die lees van die ou, nederlands vertaling geskoei was. Terselfdertyd is die aangehaalde tekste uit die Bybel nou ook in ooreenstemming met die nuwe vertaling van die Nederlandse Bybel gebring. Hierdie werkie is inderdaad 'n duidelike bewys van hoe goed die Belydenisskrifte stilisties verbeter en duideliker vertaal kan word. 'n Sorgvuldige bestudering van hierdie uitgawe kan miskien daartoe lei dat hier in Suid-Afrika ook aandag gegee sal word aan die noodsaak om ons Belydenisskrifte en daarby die Formuliere stilisties te verbeter en opnuut te vertaal.

Die feit dat die Kategismus van Genève van Johannes Calvyn hierin in die nuwe vertaling beskikbaar gestel word, maak hierdie uitgawe wel van belang juis omdat hierdie Kategismus hier byna onbekend en net so moeilik bekombaar was.

Graag wil ek hierdie deeglike stuk vertaalwerk aanbeveel en die hoop uitspreek dat hierdie uitgawe in ons land nie onopgemerk verby sal gaan nie.

A. D. PONT.

J. VAN DEN BERG, *Het christelijk leven naar de opvatting van John Wesley*, Uitgeverij J. H. Kok N.V., Kampen 1959, 28 blz.

Hierdie werkie is die gepubliseerde „Openbare Les” wat deur Dr. J. van den Berg aan die Vrije Universiteit te Amsterdam op 24 April 1959 gehou is, toe hy die amp as lektor in die Teologiese Fakulteit aldaar aanvaar het. Dr. van den Berg sal aan dié Gereformeerde Universiteit lesings op die vakgebied van die etiek gee. In hierdie „openbare les”

word besonder die aandag gevestig op die invloed wat van John Wesley, die engelse metodis, uitgegaan het op die vormgewing van die christelike lewe.

Een van die redes waarom die etiek van Wesley hier nagegaan word, is vanweë die feit dat die nederlandsse teoloë, volgens die skrywer, op verskillende maniere al meer met die engelse teologiese wêreld in aanraking kom en dat hierdie wêreld deur Wesley se gedagtes gekleur is.

Op duidelike wyse word die invloed van die Anglikaanse mistikus William Law, van Luther via die Heinhutters en van Calvyn op die denke van Wesley geskets. Duidelik word egter gestel dat Wesley die groot hervormers Calvyn en Luther in karikatuur geken het. Dit dui meteen die onhoudbaarheid van die stelling aan dat die metodisme van Wesley Calvinisties van aard kon gewees het. Buitendien het Wesley hom doelbewus teen die calvinisme se primêre leerstellings verset.

Vervolgens word Wesley se etiese gedagtes oorsigtelik behandel nl. dat Wesley stel dat die christelike lewe 'n lewe van die liefde is, dat die etiek van Wesley gehoorsaamheid aan die wet as inhoud het en dat die asketisme 'n baie belangrike rol in die inhoud van sy etiek speel. By Wesley gaan dit duidelik om die strewe na die volmaakte heiligheid. Tereg wys die skrywer hier op die feit dat Wesley in sy etiek Pelagiaans-Arminianisties is terwyl hy ook nie van Donatistiese tendense vrygepleit kan word nie.

Hierdie kort samevatting dien om aan te toon hoe belangrik dit is dat hierdie werkie van Dr. van den Berg ook in Suid-Afrika ruimskoots aandag sal geniet. Want hier in Suid-Afrika hoef ons nie eers na ons engelssprekende broeders te gaan om in aanraking met die metodisme wat so totaal anders as die calvinisme is, te kom nie. Andrew Murray en William Robertson het hier in die afrikaanse kerklike bodem die metodisme geplant en dit woeker hier nog welig voort in organisasies soos die C.S.V. en dergelike tot nadeel van ons reformatoriese erfenis. Immers die reformatoriese etiek is veel dieper, ryker en suiwerder as die perfeksionistiese strewe wat John Wesley vanuit sy Arminiaanse standpunt ontwikkel het.

A. D. PONT.

G. C. P. VAN DER VYVER, *Professor Dirk Postma 1818–1890*, Pro Rege pers, Potchefstroom 1959, 499 bls. Prys 32/6.

Hoewel hierdie werk netsoos die hieropvolgende nie aan die Redaksie gestuur is om te resenseer nie, wil ons tog by wyse van aankondiging 'n paar woorde oor hierdie twee werke sê want sonder belang is beide seker nie.

Die werk van Van der Vyver het as 'n doktorsproefskrif aan die Potchefstroomse Universiteit gedien en is dan ook 'n deeglike akademiese werk wat die lewe en arbeid van Ds. Dirk Postma, die stigter van die

Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, beskrywe. Hierdie werk word in twee groot dele verdeel nl. Ds. Postma in Nederland en Ds. Postma in Suid-Afrika.

Oor die eerste deel kan die opmerking gemaak word dat die skrywer merkwaardig genoeg, die uiters belangrike publikasie van S. P. Engelbrecht, *Ds Durk Post voor sy aankoms in Suid-Afrika* nie pertinent in sy lys van Geraadpleegde Bronne noem nie. Wel word dié artikel in die voetnote genoem waar Van der Vyver vryelik van hierdie stuk navorsing van Engelbrecht gebruik maak. 'n Tweede punt wat ten opsigte van hierdie eerste deel genoem word, is dat die skrywer se uiteensetting van die agtergronde en beweegredes van die Afskeiding van 1834 in Nederland wel 'n bietjie te veel van 'n swart-wit tekening is met alle besware van dien.

Dieselfde kan ook van die Afskeiding in Suid-Afrika in 1859 gesê word. By 'n gebrek aan materiaal om sy standpunt mee te bevestig was die skrywer soms genoodsaak om konklusies te trek wat nie regverdigbaar is nie. So kom 'n merkwaardige begripsverwarring voor as die skrywer uit die brief van Ph. Snyman aan pres. M. W. Pretorius van 6 Julie 1856 die woord „Kerkelike kollegien” (bls. 219) gaan bespreek. Hier het die woord dieselfde inhoud as „raad” en lyk die gevolgtrekking dat Snyman hier teen die kollegialistiese kerkregering van die Kerk beswaar sou maak, werklik gesog. Die Dordtse kerkorde het die gereformeerde vadere wel as ideaal voor oë gesweef. Maar om die stelling t.o.v. die kollegialisme te kan bewys, moet nog eers bewys gelewer word dat die vadere die teks van die Kerkorde van Dordt geken het en dit lyk my baie onwaarskynlik gesien die gemak waarmee Postma sy gewysigde Kerkorde in die Gereformeerde Kerk ingevoer het.

Op bls. 310 word gesê dat Postma die „pluraliteit van ware kerke” onderskryf het. Dit lyk my baie onwaarskynlik want die pluraliteitsgedagte was 'n uitvinding van Dr A. Kuyper en stam eers uit die einde van die eeu. In ieder geval is dit jammer dat die skrywer hier nie op hierdie punt nagaan in hoeverre Postma se optrede eerder deur die piëtistiese skrywers van die Nadere Reformasie bepaal is as deur die beginsels wat Calvyn neerlê. Want indien Postma werklik Calvyn se beginsels nagevolg het, sou hy nooit tot 'n afskeiding kon gekom het nie want Calvyn ken seer sekerlik nié die pluraliteitsgedagte as 'n grond vir afskeiding nie.

Hierby wil ek graag ook nog daarop wys dat dit jammer is dat die skrywer nie dieper op die teologie van Postma ingaan na aanleiding van sy *Mijne Handleiding voor de Godgeleerdheid* van 1875 nie. 'n Vergelyking dan daarby met Aeg. Francken *De Kern der Christelijke Leere* van 1713 wat as die basis vir Postma se dogmatiese handboekie gedien het, is 'n studie wat besonder interessante resultate kan oplewer.

Hierdie enkele punte wat aangestip word, neem egter nie die waardering vir hierdie werk weg nie.

'n Laaste punt van formele aard moet nog genoem word. 'n Deeglike register ontbreek en dit verminder ongetwyfeld die waarde van hierdie werk. Persoonlik het ek altyd 'n gevoel van misnoeë as ek 'n kerkhistoriese studie sonder 'n register moet hanteer. 'n Lys van geraadpleegde werke is interessant maar nie by benadering van dieselfde waarde as 'n register nie.

In ieder geval die hoop word uitgespreek dat hierdie werk 'n wye leserskring sal geniet. Die boek verdien dit.

A. D. PONT.

J. P. JOOSTE, *Die Geskiedenis van die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, 1859–1959*, Uitgewer en jaar van publikasie word nie vermeld nie, 415 bls. Prys 25/–.

As 'n bydrae tot die eeufeesjaar van die Gereformeerde Kerk in 1959 is hier 'n oorsigtelike geskiedenis van die Gereformeerde Kerk gepubliseer. Na die uiterlik gesproke is hierdie boek na uitgawe en druk bepaald swakker as die voorgaande. Die werk van Van der Vyver wat in Nederland gedruk is toon dat goeie vakmanne dié werk gedoen het; die werk van Jooste wat in Suid-Afrika gedruk is, toon dat in ons land nog nie vakmanne van die dieselfde kaliber so vryelik beskikbaar is nie. Die werk het vele steurende drukfoute en soms ergelike setfoute, byvoorbeeld op bls. 63 waar 'n hele paragraaf as gevolg van swak drukwerk onverstaanbaar geword het terwyl in 'n daaropvolgende paragraaf 'n hele sin weggeval het! Dergelike slordige uiterlike versorging maak die lees van die boek nie aangenaam nie.

'n Tweede punt is dat die note nie aan die voet van die bladsy staan waar dit tuishoort nie. Dit word agter in die boek aangetref en veroorsaak ongetwyfeld veel onnodige blaaiery vir die leser wat graag die note wil nagaan. Miskien het die oorweging dat die werk nie in die eerste plek vir die historikus nie maar vir die gemeente geskrywe is, hierin 'n rol gespeel.

Verder is hierdie werk ook nie van 'n register voorsien nie en in so 'n omvattende werk is dit beslis 'n groot gemis. Gelukkig is die inhoudsopgawe betreklik uitgebreid, maar dit kan hierdie wesenlike tekort in die werk nie aanvul nie.

'n Punt waaroor daar verskil van mening kan wees, is dat die skrywer sy bronne-sitate almal in Afrikaans weergee. Dit is waarskynlik met die oog op die leserskring gedoen, maar die vermoede bestaan dat die Afrikaanse leser genoeg nederlands magtig is om sitate in dié taal sonder moeite te begryp. Deur die bronne-aanhalings te vertaal, verdwyn daar myns insiens tog iets van die gevoels- en inhoudswaarde van die oorspronlike, hoe goed die vertaling ookal mag wees.

Inhoudelik is daar ook punte waarop ek kritiek wil oefen. Dit gaan hier alleen om die woordgebruik oor die gebeure van 1859. Jooste stel dat nóg die begrip *afskieding* nóg die begrip *herstigting* hier van toepassing is nie en dat die juiste woord *ontstaan* moet wees. Maar by die

gebruik van die woord *ontstaan* rys daar tog besware van geen geringe aard nie want immers die Ned. Hervormde Kerk in die Z.A. Republiek was *Kerk* met alles wat dit inhou. En as die toestand leerstellig en kerkregtelik in die Hervormde Kerk in 1859 nagegaan word, was dit na die eise wat die H. Skrif en die teologiese insigte van Calvyn aan die Kerk stel, inderdaad *Kerk*. Met ander woorde die *ontstaan* van die Gereformeerde Kerk naas die bestaande Kerk bly tóg 'n afskeidingsaksie. Dit beslis in teenstelling met die optrede van die sestiende Eeuse hervormers wat hulle nooit van die roomse kerk afgeskei het nie, maar die bestaande kerk her-vorm het. Om die Hervormde Kerk in 1859 goedsmoeds as vals te bestempel is wél moontlik maar dan nie op grond van die beginsels wat deur die H. Skrif soos uitgelê deur Calvyn neergelê word nie. Dat die Hervormde Kerk in 1859 *vals* was, wil die woord *ontstaan* ten opsigte van die Gereformeerde Kerk wél suggereer want 'n Kerk kan alleen ontstaan as daar geen bestaande Kerk is nie. Ek kan nie verwag dat die skrywer hier met my sal saamstem nie, maar wil die argument tog so voorlê.

Graag wil ek hierdie eerste volledige geskiedenis van die Gereformeerde Kerk aanbeveel. Dit sal goed wees as hierdie werk ook in die Hervormde Kerk gelees word opdat ons sal weet hoe ons Gereformeerde broeders die afgelope hunderd jaar geleef en gewerk het.

A. D. PONT.